

Az abszolutizmus korának erdélyi magyar hírlapirodalma.

Az abszolutizmus korának erdélyi magyar hírlapirodalmát egyenként és részletesen ismertettem. Még pedig külön a Kolozsvárt megjelent termékeket (L. Erdélyi Irodalmi Szemle 1929. 25—42. l.) és külön a vidéki hírlapirodalmat. (L. Erdélyi Múzeum 1939. 249—275. l. és külön is: Erdélyi Tudományos Füzetek 109. sz.). Most kiegészítéssel és befejezéssel e korszak hírlapirodalmának általános jellemzését adom. Szükséges néhány összefoglaló megjegyzés, mert különben sem a feltűnő fogyatkozások meg nem érthetők, sem az érdekek kellő méltánylásban nem részesülhetnek.

Ami mindenek előtt a *menyiségi* fejlődést illeti, állapítsuk meg, hogy az abszolutizmus első évében, 1850-ben összesen csak 9 magyar nyelvű hírlap és folyóirat jelent meg Magyarországon és Erdélyben együttvéve. Nagyon kevés. Annyi, amennyi ma egy nagyobb vidéki városban is megterem. A számszerűség alacsonyága vagy nagysága azonban nem a jelen gazdag állapottal mérhető és mérendő, hanem a multhoz viszonyítva. Az eredmény így is sivár. 1847-ben az összes magyar nyelvű hírlapok száma 33 volt. Vagyis ez a szám 1850-ben negyedrésszre csökkent. Még feltűnőbb a különbség az 1848—49-diki állapothoz képest. Ez években t. i. összesen 86 magyar nyelvű időszakai sajtótermék jelent meg, majdnem tízszer annyi, mint az abszolút kormányzás első évében. Igaz, hogy a 48—49-diki nagy számot, a sajtószabadságnak, az előleges cenzurától mentességnek a napjait szintén nem lehet alapul venni. De a 47-diki 33-hoz, amikor még szintén cenzúra világ volt, bátran és helyesen mérhetjük hozzá az 1850-diki 9-es számot, az előbbinek negyedét. Hogy is mondja Arany? „Lőn új idő, a régi visszacsökkent...” 1847-ben is volt cenzura, de az is alkotmányos volt, legalább is ilyen szint igyekezett mutatni. 1850-ben azonban nyíltap és nyersen önkényes. Ez a magyarázata az 1850-diki eltörpülő 9-es számnak.

Tanulságos továbbá figyelembe venni az általános magyar és az Erdélyben megjelent hírlapok arányszámát,

1847-ben megjelent magyar összesen 33, ebből Erdélyben 7, százalékban 21.

1848—49-ben megjelent magyar összesen 86, ebből Erdélyben 9, százalékban 10.

1850-ben megjelent magyar összesen 9, ebből Erdélyben 2, százalékban 22.

Erdély tehát kedvező arányszámmal indult neki az abszolút uralom éveinek. 1848—49-ben csak minden tizedik magyarnyelvű hírlap volt erdélyi, míg 1850-ben minden ötödik. Valamivel több az 1847-diki aránynál is. Ez indulási előny azonban csakhamar, az abszolút uralomnak mindjárt a második évében, 1851-ben eltűnt: az általános magyar szám évről-évre szaporodott, az erdélyi pedig leapadt és öt éven keresztül ugyanaz (1) maradt, pangott.

A további számszerű fejlődés áttekintése végett álljon itt a következő táblázat:

Megjelent magyarnyelvű hírlap összesen	Ebből erdélyi magyar	Százalékban
1850.	9	2 22*
1851.	15	1 6
1852.	14	1 7
1853.	15	1 6
1854.	20	1 5
1855.	26	1 4
1856.	35	3 8.5
1857.	45	3 7
1858.	49	3 6
1859.	44	4 9
1860.	56	4 7
1861.	52	5 9.5
1862.	65	5 8
1863.	80	3 4
1864.	70	3 4
1865.	75	5 7
1866.	81	4 5
1867.	80	8 10

Vagyis az általános szám 1851-ben majdnem kétszeresre nő, míg az erdélyi felére leapad. Igaz, apadásos év található az általános magyarban is, sőt eggyel több — 4 —, mint az erdélyiben. Csakhogy az általános magyar apadás egyszer sem tart egyetlen évnél hosszabb ideig, míg az erdélyi apadás egy ízben két (1863—64). egyszer meg éven öt évig (1851—55) tartott. A visszaesés ott időlegesnek és ideiglenesnek mondható, Erdélyben tartós pangással járt együtt. Ennek következtében az erdélyi arányszám is nagyon ingadozó. 1850-ben minden ötödik újság Erdélyben jelent meg, a következő évben már csak a 17-dik. 1855-ben, továbbá 1863—64-ben és 1866-ban pedig csak minden huszonötödik s csak a kiegyezés évében minden tizedik. Erdélyben apadás és hosszas pangás tapasztalható. Amikor van is fejlődés, az is kevés, nehézkes, könnyen visszaeső, kivéve a kiegyezés évét, amelyik már tulajdonképen nem is tartozik bele a Bach-korszakba.

* Az öt tizednél kisebb százalékot elhagytuk, illetőleg kikerekítettük.

Nem érdektelen végül az összehasonlítás az erdélyi német és román lapokkal. Ezt a következő táblázat szemlélteti:

Megjelent Erdélyben hírlap és folyóirat:

1850.	magyar	2	német	5	román	3
1851.	„	1	„	5	„	3
1852.	„	1	„	6	„	3
1853.	„	1	„	6	„	3
1854.	„	1	„	6	„	3
1855.	„	1	„	6	„	3
1856.	„	3	„	6	„	3
1857.	„	3	„	6	„	3
1858.	„	3	„	6	„	3
1859.	„	4	„	5	„	3
1860.	„	4	„	5	„	4
1861.	„	5	„	5	„	4
1862.	„	5	„	4	„	4
1863.	„	3	„	4	„	5
1864.	„	3	„	4	„	4
1865.	„	5	„	5	„	5
1866.	„	4	„	5	„	4
1867.	„	8	„	6	„	6

E táblázathoz a következőket kell megjegyeznünk:

1. Az abszolút kormány magyar-, német- és románnyelvű hivatalos közlönye egyik rovatban sem foglal helyet.

2. Az 1860-diki magyar állományba fel van véve a külföldön, Bukarestben megjelent Bukaresti Hírlap, úgyszintén az 1866-dikiba is az ugyancsak Havasalföldön, előbb Plojestben, a 2. számtól Galacon megjelent Missiói Lapok. (A 10. sz.-tól kezdve Sárospatakon adta ki Czelder Márton, a szerkesztő.)

3. A magyar időszaki sajtótermékek között egy sincs, amelyik a megelőző korból jött volna át. Ellenben három német (Archiv des Vereins stb., Der Satellit és a Siebenbürger Bote) és két román organum (Foia Pentru Minte és Gazeta Transilvaniei) a megelőző korból átjőve folytatta pályáját.

4. A magyarnyelvű hírlapok az egész korszak alatt négynek a kivételével (Bukaresti Hírlap — Bukarest, Erdélyi Hírlap — Nagyszeben, Székely Néplap — Marosvásárhely, Missiói Lapok — Plojest—Galac) mind Kolozsvárt jelentek meg. Viszont a két erdélyi magyar tudományos közlöny (Marosvásárhelyi Füzetek 1858—59, Gyulafehérvári Füzetek 1861—62) egyike sem kolozsvári termék. Az igazi decentralizálódás azonban csak 1866-ban kezdődik el a marosvásárhelyi Székely Néplappal.

5. A románnyelvű hírlapok e korszakban kivétel nélkül Brassóban jelentek meg. A német megszlott Nagyszeben és Brassó között.

Ezek alapján megállapítható, hogy az abszolutizmus tíz első évében a magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok száma mindig és jóval kevesebb, mint a német- és román nyelvűeké. Feltűnően nagy és szomorú a különbség az első hat évben, amikor összesen is csak két, illetőleg egyetlen egy magyar nyelvű hírlap jelent meg egész Erdélyországban. Sőt volt idő, bár ez az évenkénti kimutatásból nem tűnik ki, de *volt idő két ízben is, amikor Erdélyben a XIX. sz. közepén egyetlen egy magyar nyelvű időszaki sajtótermék sem jelent meg. A Bach-uralomnak ez az áldásos ideje először egy félévig tartott 1852 jún. 29 és okt. 2 között, másodízben kerek egy esztendeig, a Hetilap megszűnésétől — 1855. márc. 31 — a Kolozsvári Közlöny megjelenéséig — 1856. márc. 31.* Az a magyarság, amelyiknek öt, illetőleg hét év előtt 7 hírlapja volt (1847-ben), most először egy fél, másodszor éppen egy kerek esztendeig hírlap nélkül tengődött. Ha semmi más bizonyíték nem volna, ez az egy adat is eléggé igazolja az abszolút uralom sokat hangoztatott népboldogító törekvését, boldogító törekvéseinek áldásos eredményét.

Megállapítható továbbá, hogy az erdélyi magyar időszaki sajtótermékek száma csak 1861-ben éri utól a *német nyelvűekét*, 1862-ben eggyel felül is múlja, de azután megint inferioritásba kerül 1867-ig. A *román nyelvű* hírlapok számát a magyar 1856-ban utóléri ugyan, sőt 1859-ben és 1861-ben eggyel felül is múlja, de a többi másfél évtized alatt mindig alatta állott.

Az erdélyi magyar nyelvű hírlapirodalom absolute és aránylag is az általános magyar, továbbá a német és román mögött tengődött az egész korszakban.

Oka és magyarázata egyszerű és világos.

Első és legfőbb ok az erdélyi magyarság teljes szervezetlensége. Az egyetlen Erdélyi Gazdasági Egyleten kívül Erdély magyarságát semmiféle szervezet, intézmény nem fogta össze egészen az 1859-ben megalakult Erdélyi Múzeum-Egyesületig. Szomorú valóság, hogy Erdély minden téren: gazdaságilag, iparban, politikailag és az irodalom szempontjából is Magyarországhoz képest még viszonylag is gyengébb, szegényebb és elmaradottabb volt. Ennek következtében a magáhozérés a szabadságharc összeomlása után és az alkalmazkodás az új viszonyokhoz Erdélyben szükségképpen nehezkesebben és sokkal lassúbb ütemben ment végbe, mint a Királyhágótól nyugatra. Így kellett történnie már azért is, mert az abszolút kormányzás Erdélyben, kivált kezdetben, alig talált ellenállásra, pedig jóval szigorúbb is és nyersebb is volt, mint Magyarországon. Így pl. az idegenből hozott tisztviselők, az ú. n. Bach-beamterek hada Erdélyben egyenruhát viselt, Magyarországon nem, s hogy ennél fontosabbat is említsünk, Magyarországon a német nyelv az igazgatásban csak a központi hatóságokkal való érintkezésben volt kötelező hivatalos nyelv —, Erdélyben a községek ügyeit kivéve minden téren németül kellett fogalmazni a hivatalokban.

Különösen áll ez a cenzurára nézve. Az egész osztrák birodalomban, tehát Magyarországon is életbeléptetett intézkedéstől eltérő, külön, sokkal szigorúbb rendelettel szabályozták Erdély sajtóügyét. Bizonyo-

san azért, mert a szabadságharc alatt itt pusztított legvéresebben a fékét vesztett szenvedély. Tehát az elnyomatásnak, a fékentartásnak is itt kellett legszigorúbbnak lennie. S az is világos, hogy a szigor első sorban a magyar sajtóra nehezedett rá s nem a Béccsel még az imént is egyetértő és együttműködő s ezért még most is megbízható és rokonszenvesebb szász és román hírlapirodalomra. Ezért botorkált az erdélyi magyar hírlapirodalom mindig a szász és román mögött. Az erdélyi magyar hírlap nem szokott Erdélyről írni, nem hogy iránycikket, még vidéki tudósításokat sem, — jegyezte fel Gyulai Pál még 1851-ben. Ideje — folytatja ugyanő szelíden —, hogy Erdélyben is a többi tartományokéval egyenlő színvonalra emelkedjék a sajtóügy.*

Erdélyben egyszerűen nem lehetett, nem mertek olyan hangon és oly bátran írni, mint Magyarországon. Pesten a hírlapírót, a szerkesztőt — gyakran megesett — elfogták, letartóztatták, bezárták. Kolozsvárt idáig el se jutott a dolog. Az első erdélyi hírlap, a Kolozsvári Lap pl. nem tehetett egyebet, mint hogy közölte a hivatalos politikai jellegű rendeleteket, az engedélyezett külpolitikai tudósításokat csak azért, hogy legalább a hírek között adhasson bármily szűkszavúsággal is valami Erdélyre vonatkozót is. Más politika, mint a hivatalos, meg sem mert nyilatkozni. A Makk-összeesküvés az abszolút katonai kormányt csak megerősítette felfogásában. Így történhetett, hogy a második hírlap, a Hetilap már nem is kért (vagy nem kapott?) engedélyt politikai tartalomra is. Ennek az lett a következménye, hogy *négy éven át Erdélynek semmiféle politikai jellegű magyar sajtószerve nem volt.* A gyengébb még ugyanazon nyomás alatt is jobban nyög. Hátha még súlyosabb a nyomás! Megtörtént, hogy a kolozsvári cenzor engedélyezte a lapot, de a szebeni csendőrség távirati úton elkoboztatta (pl. a Korunk 1861. 79. számát). Vida Károlyt Seylla és Charybdis c. vezércikkéért bűnvádi kereset alá fogták. Csak úgy tudott megmenekülni, hogy lapját, a Futárt megszüntette.

Az sem volt előnyös, hogy a már nevesebb erdélyi hírlapírók Pesten telepedtek meg, mint Kemény Zsigmond, Szilágyi Ferenc, Urházy György, Brassai Sámuel, s a fiatalabbak közül is oda vonzódott Gyulai Pál, Salamon Ferenc, Szilágyi Sándor, stb. Így az erdélyi újságírók száma megapadt, újabbak kifejlődésére itt lehetőség már azért sem igen nyílt, mert hiszen Pest egyúttal az irodalomnak is központja volt. Már pedig az akkori hírlapírás önmagában megélhetést nem biztosított. A hírlapírónak egyúttal tudósnak vagy költőnek kellett lennie, hogy meg legyen a mindennapi kenyere, Kolozsvárt azonban irodalmi, tudományos élet egyáltalán nem volt, csak alkalmilag s az egyes családok körében. Ezért a hírlapírás is épen csak tengett. Ily körülmények között az egész terhet hosszú ideig néhány régebből ismert s Erdélyben maradt fiatalabb író vagy tudós (Makoldy, Berde, Kővári László, Dózsa) kényszerült hordozni.

* Gyulai Pál: Erdélyi úti benyomások. O. K. 31 és 34 l.

A pesti lapokkal erdélyi lap a versenyt fel nem vehette már csak e két körülmény miatt sem. De van még ennél kézzelfoghatóbb is. Technikailag, az újság előállításának szempontjából és tárgyilag is áll, amit a Magyar Futár mond (1859. 319. l.), hogy a politikát, még a *keletit* is, nyugaton csinálják (értsd Pesten, még inkább Bécsben). Tehát az onann jövő lapok mindig előttünk fognak járni. Innen van, teszi hozzá, hogy hazánkban (Erdélyben) több pesti és bécsi lapot olvasunk, mint itthonit. Tény, hogy még erdélyi eseményt is a pesti lapok gyakran hamarabb és részletesebben írhattak meg, mint az erdélyiek. Úgy, hogy e korban az erdélyi magyarság életét a pesti lapok teljesebben tükrözik vissza. Pl. Tompa Mihály erdélyi útját, a tiszteletére gróf Mikó Imre által adott lakomának leírását, a Mikó és Tompa pohárköszöntőjét a Futár fel se említi; a Kolozsvári Közlöny is csak röviden szól róla, míg a Pesti Napló* megfelelő részletességgel ismerteti. Így aztán nagy eredményszámra ment, ha egy lap Erdélyben tovább éldegélt. A Kolozsvári Közlöny 1859-diki újévi vezetőcikkében keserű megnyugvással jegyzi fel a múlt évben tett vígasztaló előmenetelt: *hazai hírlapjaink áteveztek az új évbe is.*

Pusztán hírlapírói szempontból nem volt előnyös az sem, ami a magyarság sorsára kimondhatatlanul fontos és üdvös volt: az azonos és egyező közgondolkodás. A magyarság sohasem volt lelkileg annyira egységes, mint az abszolútizmus első tíz esztendejében. Az egység különösen két alapvető ponton tűnt ki. Egyik volt az, hogy az abszolútizmust törvényesnek, véglegesnek és állandósíthatónak senki se tartotta. Voltak, akik 48-at akarták teljesen helyreállítani, mások hajlandók voltak 48-on némi módosítást eszközölni. A konzervatívok közül sokan a 47-hez visszatérést javasolták. De abban nem volt különbség a magyar politikusok között, hogy a kormánynak előbb-utóbb vissza kell térnie az alkotmányossághoz s hogy a visszatérés nem a rendiség újból való életrekeltését jelenti, hanem a 48-i reformoknak kielégítőbb és megnyugtatóbb formábaöntését és élethelénnyetetését. Abban sem volt magyar és magyar között különbség, hogy Erdély sorsa hozzá van kötve, *egy* — Magyarországéval. Magyarország problémáinak megoldása előnti Erdélyét is. Az unió is, mint törvény, hatályon kívül volt helyezve, megsemmisített. Ámde a lelkek uniója a szabadságharc küzdelmeiben acélnál keményebbé ízzott, szimfoniánál összhangzóbbá dallamosult. Alkotmányosság és unió, e két alapelv körül forgott minden magyar vágy Kossuthtól a konzervatívokig, Deák Ferencetől le a falvak magyar népéig. A részletekre, a kivitelre nézve volt különbség, de az alapelvben nem. E kettőben a magyarság közgondolkodása egységes volt. Világos, hogy a továbbiakra nézve minden attól függött, hogy mekkora eréllyel tud érvényesülni és tért hódítani a magyar gondolat Pesten és Bécsben. Részletkérdésekre, helyi érdekekre úgy is csak e két alapelv elfogadása után kerülhet sor. Addig ezeknek a taglalása és tárgyalása céltalan és

* L. Kolozsvári Közlöny 1856. okt. 1. és Pesti Napló 1856. okt. 4-diki számát.

felesleges. Addig el kell tűrni a tényleges állapotot s igyekezni kell minden erőt a két főelv diadalra jutása érdekében összetartani.

Ily körülmények között e korszak erdélyi magyar hírlapirodalmával szemben a jogosult kérdés az, vajjon legalább az adott, a magyarországinál sokkal nehezebb és kedvezőtlenebb viszonyok között megfelelt-e a magyar gondolatnak, adta-e legalább azt a minimumot, amit adnia lehetett? Erre a felelet határozottan igenlő. Technikailag jobb és elfogadhatóbb lapot szerkeszteni, mint a Kolozsvári Lap, a Hetilap s később a Kolozsvári Közlöny, a Futár és Korunk, abban az időben nem lehetett. A hírszolgálat távolról sem kívánta meg a mai gyorsaságot és feltűnéshajhászást. Még a pesti, sőt bécsi lapokban is hetekig tárgyaltak egy-egy érdekes és rendkívüli hírt. A szerkesztőségeket az új hírek friss és minél változatosabb felhajtásának gondja nem terhelte. Ilyesmit a közönség sem kívánt oly mértékben, mint ma. Megelégedett azzal, ha értesült a kiválóbb személyiségek tevékenységéről, sorsáról, munkásságáról. Színház, irodalom, művészetek és politika teljesen kielégítették. Az élet mélységeit, a társadalom kis egyéneinek izgalmas drámáit kiteríteni és részletekre szabdalva felboncolni akkor még nem volt divatban. Ami pedig a közügyek tartalmi tárgyalását illeti, az ellen sem emelhetni kifogást. Inkább teljes elismeréssel kell feljegyezni, hogy e tekintetben megvolt a kellő komolyság és felelősségérzet. Nagyobb mértékben, mint ma. Akkor ugyanis a szakmabeli hivatásos újságíró még jóformán ismeretlen volt. Az újságírást szellemi noblesse oblige-ként gyakorolták. Berde, Brassai, Kővári, Dózsa, hogy a munkatársaikat ne említsem, tulajdonképen — mint fentebb mondtuk — tanárok, birtokos gazdák voltak és az újságírást nobile officium-ként, tisztán faj- és nemzetszeretetből folytatták. Nem kenyérkeresetből, hanem a nemzeti ügy előbbre viteléért. Nekik és rájuk nézve a közügyek hírlapi tárgyalása sokkal több volt, mint a mai újságíró előtt. Nem pusztán érdekes elméleti téma, amelyet rendeletre mesteri csillogással kell tárgyalni, hanem életkérdés, amelynek ilyen vagy amolyan fordulata visszahat magára az íróra is. És pedig nem csupán sajtórendtartási szempontból, hanem a hivatali tevékenységre, a birtokviszonyokra, a családi és társas életre, a községre és városra, amelyben élt a cikkíró, a községekre és városokra, amelyekben élt az író atyafisága, társadalmi osztálya, vér- és fajrokona. Ezek előtt s nem csupán egy a közönségtől különálló, többnyire hasonló pályán működő zárt társaság, az újságírói szervezet előtt kellett hordozni a felelősséget, hanem önmaga, és bátran lehet mondani, a nemzet közvéleménye előtt, amelyik méltányolta ugyan az írói ügyességet is, de amelyik előtt mégis a cikk érdemi részének mérlegelése volt életbevágóan fontos, döntő körülmény.

Legfőbb, állandóan visszatérő tárgya e korszak hírlapirodalmának az unió. A magyarság felfogása szerint az unió megtörtént, s ha az idevonatkozó törvények hatályon kívül is helyeztettek, az unió élt. Élt a lelkekben s az alkotmányosságra áttérésnek alfája maradt az unió tetteges életbeléptetése. Minden külön erdélyi országgyűlés és erre irányuló kísérlet csak addig és annyiban volt jogosult, ameddig és

amennyiben ilyen elvi nyilatkozatot tesz. Más feladata, további jogosultsága és törvényes alapja nincs. Tényleg a magyarság a szebeni országgyűlésből az unió mellett tett ünnepélyes nyilatkozattétel után kivonult. A kormány a követek mandátumát megsemmisítette s új választást rendelt el. De a magyarság másodszor, sőt harmadízben is ugyanazokat választotta meg épen azért, mert helyeselte a passzív magatartást. Hírlapjaink lelkesen támogatták ezt az álláspontot, fokozták az unióhoz való ragaszkodást. De ennél többet is tettek: védték az alkotmányos magyar álláspontot s éberséggel, a jogi, gazdasági, kereskedelmi érvek egész pergő tüzével verték vissza a kormány ellenkező irányú terveit, cáfolták a szélsőség és románság unió-ellenes határozatait, memorandumait. E tekintetben különösen Dózsa Dániel a legfáradhatatlanabb bajnok. De a többieknél is és valamennyi hírlapunknál is az unió volt az az eszme, melyre minden sor, minden gondolat *kiment*. Ez egyik érdeme akkori hírlapíróinknak és hírlapjainknak. Mint hogy az uniót illetőleg a magyar álláspont feltétlenül elfogadó, a szélsz és román visszautasító volt, a kérdést az *igen* és *nem* irányában tárgyalta mindenki. Megvalósítandó-e az unió vagy nem? E fölött folyt a disputa. A *hogyan* tárgyalása, mint post hoc. elmaradt, nagyobb fejtörést most nem okozott, az uniót a magyarság feltétel nélkül akarta. A keresztülvétel, a végrehajtás tekintetében aggodalmait, kívánságait kifejezni szükségesnek nem tartotta, nehogy ezzel az elvi álláspontot gyöngítse. Az is meglehet, hogy ilyen aggodalmai nem is voltak. Teljesen bízott és rábízta magát az összehívandó közös, az *egy* magyar országgyűlés többségére. Ahogy valóban történt is az unió részleteinek keresztülvitele a pesti országgyűlésen. Ennek unió-bizottságában ott volt ugyan gróf Mikó Imre, Zeyk Dániel és gróf Teleki Domokos mellett néhány erdélyi követ. De az is kétségtelen, hogy a post hoc tárgyalás sokat elmellőzött, ami később keserves következményeket vont maga után. *Az elkövetett mulasztásokért az erdélyi politikusok mellett az erdélyi hírlapirodalom is felelős.* A jóhiszeműség és a pesti országgyűlésbe vetett bizalom alapján véve nem gáncsolható. De mégis csodálatos, még a romantikára annyira hajlamos magyar elme előtt is pl. a *Korunk* álláspontja. A *Korunk* utolsó száma 1867 július 31-én jelent meg. A szerkesztőség tudtul adja, hogy a lapot megszünteti, mert 1. az unió kimondásával Kolozsvár megszűnt főváros lenni, írónk Pestre mennek érvényesülni; 2. az országgyűlés csak Pesten tanácskozik, a minisztérium hatásköre Erdélyre is ki van terjesztve; 3. a pesti jóval olcsóbb lapok mind több tért foglalnak el Erdélyből is. A szerkesztő — Kővári — megjegyzi, hogy ő demokrata s lapja is az volt, az arisztokrácia és a nép érdekei között az intelligenciát védte, mert az intelligencia és a polgárság hivatott az országot fenntartani. Lehet-e ennél becsületesebb, naivabb, de egyúttal minden helyi érdekről teljesen lemondó, azzal kevésbé törődő felfogás? Pedig ez nemcsak a Kővári magán-nézete volt. Láttuk, hogy Vida Károly is így nyilatkozott és pedig a tények által némileg igazoltan.

Az unió mellett e korszak hírlapirodalma hasonló buzgósággal és kitartással szolgálta az Erdélyi Múzeum ügyét. Jellemző, hogy e címen 1856-ban külön hetilap indult meg s hogy megszűnte után is a főlap tárcarovata az Erdélyi Múzeum nevet viselte. Magának az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek történetéről itt csak annyit, hogy az egyesület megszervezését a hírlapok nemzeti ügynek tekintették és teljes készséggel közöltek minden cikket, mely e fontos magyar intézményről szólt. Az adományozók, alapítók nevének közlésére éveken át állandó rovata volt valamennyi lapnak. Amily szeretettel és aggodó részletességgel kísérték a megalakulás előzményeit, ép oly pontosan számoltak be a már megalakult egyesület működéséről. Erdeme e kor hírlapirodalmának, hogy lelkesen támogatva a Mikó Imre törekvéseit, az Erdélyi Múzeum megalakulását hathatósan előbbrevitte s az egész magyarság előtt népszerűvé tette, úgy hogy azt mindenki a magáénak is érezte, szívesen támogatta.

Harmadik nagy és állandó témája e korszak erdélyi hírlapirodalmának az erdélyi vasút. Égető kérdés volt ez már régtől fogva. Hiszen Kolozsvár városa első népképviselőjének a pesti parlamentbe 1848 júliusában Széchenyi Istvánt választotta volt meg. És pedig országos érdemei mellett egyenesen azért, mert ő volt a vasútügyek minisztere, föle lehetett remélni, hogy Kolozsvár és általa Erdély mielőbb beleleend kapcsolva a kiépítendő vasúthálózatba. Kolozsvár egyébként mindjárt a felelős minisztérium megalakulása után küldöttséget menesztett volt e tárgyban Pestre a nádorhoz és a minisztériumhoz. A város közgyűlésén Brassai Sámuel tett jelentést a küldöttségnek adott biztató válaszokról. Az erdélyi vasút kérdése a 48—49-i viharos napokban szünetelt ugyan (Széchenyi is lemondott kolozsvári mandátumáról, megtartva a már előbb kapott mosonmegyeit), de az abszolutizmus idején újra napirendre került. Az abszolút kormány Magyarországon, ha lassú ütemben is, de folytatta a vasút-hálózat kibővítését. Nagyvárad és Debrecen vitatkozott azért, hogy előbb kapcsolják össze Szolnokkal. Kolozsvár abból a szempontból nézte ezt, hogy vajjon Debrecenhez vagy Váradhoz kap-e hamarabb összeköttetést. A vasútügy másik problémája volt a Kolozsvár—Marosvásárhely—Udvarhely—Brassó irány kiépítése, avagy Torda—Gyulafehérvár—Nagyszében. A kérdés nagy gazdasági és kereskedelmi jelentőségének megfelelően az erdélyi társadalom is megmozdult. Kolozsvárt Mikó Imre, Marosvásárhelyt gróf Toldalagi Mihály vezetésével alakult meg a vasúttársaság. Úgy látszott, hogy ebben a tisztán anyagi ügyben a kormány és lakosság válllvetve egymás mellett működik. De itt is felütötte fejét a birodalmi politika, itt is történt huza-vona, Toldalagi a mozgalom éléről félre is állott, s Erdély az egész hosszú abszolút korszak alatt sem tudott egy méter hosszú vasúthoz sem hozzájutni. Csak a kiegyezés után kapott vasutat, de a Várad—kolozsvári vonalat kivéve egészen más irányban kiépítve, ahogy az erdélyi magyarság tervezte és remélte s ahogy a gazdasági

érdekek is parancsolták.* A vasútügyet is derekasan támogatta az erdélyi sajtó. — Egyéb gyakran tárgyalt kérdések: az úrbériség, a belterjesebb gazdálkodás, gyümölcsstermesztés, selyemhernyó-tartás, közbiztonság, utak karbantartása és építése, irodalom, művészet és tudományos megmozdulások voltak.

Nem feladatunk e korszak benső és külső történetének még vázlatos rajza sem. Ránk nézve az az egyetlen kérdés: megfelelt-e az akkori erdélyi hírlapirodalom hivatásának, az ország és a magyarság érdekének? És ebben a tekintetben csak tisztelet és elismerés illeti meg, mert az abszolutizmus hírlapirodalma a magyarság és általában véve Erdély szellemi és anyagi érdekeinek beszédes szószólója, komoly megtárgyalója volt. A fennálló politikai rendszer miatt kezdeményező szerepe nem igen lehetett. De ami kezdeményezés csak előállott, azt a hírlapirodalom becsületes hűséggel s önzetlen felelősségérzettel támogatta.

Hibái, gyengéi, ha voltak, a korszaké, melyben hírlapot alapítani s fenntartani végtelenül nehéz, másként és jobbnak szerkeszteni meg épen lehetetlen volt.

Kristóf György.

* Köztudomású, hogy Erdély későn s rossz vasúthálózatot kapott. Pedig Erdély s kivált Kolozsvár eleitől fogva tisztán látta, hogy anyagi helyzetének javulása a jó vasúthálózat gyors kiépítésétől függ. Ezért választotta meg Kolozsvár az unió kimondása után az első közös (pesti) népképviselői országgyűlésre képviselőjének gróf Széchenyi Istvánt, az első magyar közlekedésügyi minisztert. (Széchenyi azonban a mandátumot, mint említettük, nem fogadta el.) Kolozsvár 1848-diki vasútügyi törekvéseit s Széchenyinek ezzel összefüggésben történt képviselővé választását részletesebben ismertettem *Gróf Széchenyi István kolozsvári képviselősege* c. cikkemben. Keleti Ujság 1927. 243. sz. Jellemz. az Erdéllyel nem törődésre épen a vasút-ügyben az, hogy a második magyar közlekedésügyi miniszter gróf Mikó Imre az erdélyi legnagyobb magyar volt Kolozsvár képviselője, aki épen 1867-ben nagy tanulmányt írt *Magyarország vasúthálózata* címen a Budapesti Szemlébe s azt Emlékirat alakjában a királyhoz is fölterjesztette. Utána és vele együtt 1867-től kerekén 20 évig vagy gyökeresen erdélyi (br. Kemény Gábor, Lukács Béla, Hegedüs Sándor, Lukács László), vagy Erdélyt családi okoknál fogva jól ismerő férfiak (Tisza Lajos, br. Dániel Ernő) töltötték be a kereskedelmi miniszteri méltóságot.